

Universitatea Babeş-Bolyai Cluj-Napoca
Facultatea de Teatru și Film

Domeniul: Teatru și artele spectacolului

PARTICIPARE COMUNITARĂ.
INTERVENȚIE PERFORMATIVĂ ÎN CADRUL
CREATE.ACT.ENJOY

TEZĂ DE DOCTORAT

Coordonator științific

Prof. univ. dr. Laura Pavel-Teuțișan

Doctorand

Diana Buluga

2022

CUPRINS

INTRODUCERE	4
Oportunitatea alegerii temei de cercetare.....	4
Obiectul cercetării și obiectivele studiului.....	5
Sursele folosite	6
Structura lucrării.....	7
Capitolul I: <i>Terapie prin Artă by Create.Act.Enjoy</i>. O abordare neconvențională.....	9
1.1. Scurt istoric al Asociației Create.Act.Enjoy (CAE).....	9
1.2. Artă în spital. Contextul apariției intervenției performative.....	11
1.2.1. Contextul cultural.....	12
1.2.2. Contextul sanitar	18
1.1.3. Artă ca terapie <i>versus</i> terapie prin artă.....	20
1.1.4. Conștientizarea nevoii	23
1.3. Propunerea inițială. Adaptarea la context și la spațiul de desfășurare	24
1.3.1 Prima ediție. Performativitate pe <i>scena</i> neconvențională a spitalului	25
1.3.2 Capacitatea de adaptare.....	28
1.3.3. Rezultatele și impactul primei ediții.....	38
1.4. Profesionalizare și învățare continuă	42
1.4.1. Definierea scopului și a principiilor.....	42
1.4.2. Evoluția în timp. Între obstacole și perseverență	46
1.4.3. Evoluția financiară	60
Capitolul 2: Metodologia intervenției.....	63
2.1. Ateliere creative participative	65
2.1.1. Teatru și artele spectacolului.....	66
2.1.2. Muzică.....	70
2.1.3. Desen, pictură și meșteșuguri.....	73
2.1.4. Realitate virtuală	76

2.1.5. Activități asociate atelierelor participative.....	78
2.2. Intervenții performative itinerante	80
2.3. Concerte de muzică live și spectacole de teatru.....	84
2.4. Instalații artistice	87
2.5. Recondiționare spații verzi	93
2.6. Rudă pentru o zi	98
2.6.1 Supererou pentru o zi / Voluntar(ă) de poveste.....	101
2.7. Abordare transdisciplinară	102
2.8. Planul de implementare a activităților	104
Capitolul 3: Documentări și cercetări realizate în perioada 2016-2019	108
3.1 Identificarea nevoilor și a efectelor activităților din cadrul <i>Terapie prin Artă by CAE</i> , în rândul pacienților și a personalului medical, în anul 2016.....	108
3.2. Identificarea nevoilor și a efectelor activităților din cadrul <i>Terapie prin Artă by CAE</i> , în rândul pacienților și a personalului medical, în anul 2018	115
3.3. Identificarea nevoilor și a efectelor activităților din cadrul <i>Terapie prin Artă by CAE</i> , în rândul pacienților și a personalului medical, în anul 2019	126
3.4. Impactul <i>Atelierului de teatru și artele spectacolului</i> asupra pacienților Spitalului Județean de Urgență Vâlcea	143
3.4.1. Structura atelierului	143
3.4.2. Interpretarea chestionarelor aplicate și analiza rezultatelor obținute	147
CAPITOLUL 4: Impactul activităților participative asupra reducerii simptomelor de <i>burnout</i>.....	156
4.1. Definiții ale <i>burnout-ului</i>	156
4.2. Intervenții performative pentru reducerea simptomelor de <i>burnout</i> , în timpul pandemiei	163
4.2.1 <i>Prescripții culturale pentru burnout</i> – o premieră în România	165
4.2.2. Structura intervenției.....	167
4.2.3. Impactul intervenției asupra grupului-țintă și rezultatele cercetării.....	202

4.3. Intervenții participative pentru reducerea simptomelor de <i>burnout</i> în rândul personalului medical.....	209
4.3.1 Structura intervenției	212
4.3.2 Impactul intervenției asupra grupului-țintă și rezultatele cercetării.....	213
CAPITOL 5: Implicare civică. Recunoaștere în comunitate.....	226
5.1. Voluntariat în cadrul <i>Terapie prin Artă by Create.Act.Enjoy</i>	226
5.2. Recunoaștere în comunitate	234
Concluzii finale	237
BIBLIOGRAFIE	239
ANEXE	255

Rezumat

Lucrarea *Participare comunitară. Intervenție performativă în cadrul Create.Act.Enjoy* investighează modul în care apariția, aproape accidentală, a programului socio-cultural *Terapie prin Artă by Create.Act.Enjoy* s-a transformat într-o metodă de lucru de sine stătătoare, ale cărei rezultate sunt consolidate și susținute atât de argumente științifice, cât și de măsurători calitative și cantitative. Obiectivul principal al studiului este reprezentat de măsurarea nivelului de impact cultural și social al intervențiilor artistice comunitare de tip performativ realizate de către Asociația Create.Act.Enjoy, între anii 2012-2021¹, în domeniul *terapiei prin artă* din România, prin contorizarea, analizarea și evaluarea tuturor resurselor disponibile, formale și informale. Atât informația de tip narativ, cât și cea numerică, sunt concretizate, de-a lungul lucrării, în: analizarea contextului apariției intervenției și evoluția acesteia de-a lungul anilor; descrierea aplicabilității unei abordări artistice proprii și concretizarea ei într-o metodă unică la nivel național; cuantificarea impactului și a rezultatelor, la nivelul beneficiarilor, al artiștilor și al lucrătorilor culturali implicați, precum și al comunității; concluzii referitoare la gradul de succes și de replicare a activităților în rândul beneficiarilor din spitale și, implicit, din comunitate.

Aflată la intersecția dintre artă și sănătate, inițiativa propusă ca obiect de studiu, prin aplicabilitatea ei practică dovedită de-a lungul a nouă ani de implementare în spitalele din România, demonstrează faptul că intervențiile artistice interactive și participative pot dobândi funcție terapeutică, generând schimbări pe termen lung în mentalul colectiv românesc, atât timp cât este respectat principiul conform căruia *starea de bine* nu înseamnă doar absența bolii, ci și găsirea unui echilibru între planurile fizic, psihic și emoțional.

Apariția și, mai ales, rezistența în timp și dezvoltarea intervenției performative *Terapie prin Artă by Create.Act.Enjoy* aduc în prim plan nevoia de a lua măsuri urgente pentru *creșterea calității vieții* în societatea românească, cu precădere în ceea ce privește grupurile vulnerabile. De-a lungul anilor, metodologia Create.Act.Enjoy a presupus atât crearea de cadre specifice de investigare a procesului de lucru și a inclus activități de reflecție critică asupra implementării, cât și documentarea și corelarea acesteia cu practici similare. De asemenea,

¹ Conform site-ului Asociației Create.Act.Enjoy, accesat ultima dată pe 13 mai 2022, la URL: <https://createactenjoy.com/terapie-prin-arta/>.

impactul rezultat în urma activităților participative a fost, în mai multe rânduri, chestionat într-un cadru contemporan extins pentru a da continuitate practică intervenției. Păstrând ca principii de funcționalitate adaptabilitatea, flexibilitatea, dorința de inovare și acceptarea vulnerabilității ca pe o formă de asumare profesională, scopul intervenției a rămas constant acela de a crește *starea de bine* a membrilor unei comunități prin intermediul formelor artistice participative.

Demersul teoretic al lucrării de față se îmbină cu demersul practic, metodologia de cercetare principală fiind *practice as reasearch*. Practica artistică, ca parte integrată a procesului de cercetare, a oferit noi perspective asupra studiilor existente, materializându-se, de la an la an, în forme artistice noi, care au devenit modele de bune practici, fiind preluate și aplicate în cadrul mai multor micro-comunități. *A performa*, în cazul lucrării de față, este privit ca fiind calea de a înțelege rolul și funcțiile intervenției care face obiectul tezei, având avantajul de a crea noi perspective, utile pentru o mai bună înțelegere a fenomenului socio-cultural analizat.

Lucrarea de față este structurată în cinci capitole. Premergător acestora, introducerea prezintă și justifică oportunitatea alegerii temei de cercetare, ținând cont atât de tendințele contextului social-cultural actual, cât și de maturitatea și unicitatea intervenției amintite. Cele cinci capitole ale lucrării definesc o metodă de lucru inovatoare, propunând o analiză argumentată prin prezentarea calitativă și cantitativă a trei studii de caz.

Primul capitol analizează contextul apariției intervenției *Terapie prin Artă by Create.Act.Enjoy*, evidențiind importanța adaptabilității în relație directă cu identificarea specifică a nevoilor din micro-comunitatea spitalului, cu dezvoltarea creativității artistice și organizaționale, precum și cu rezistența în timp a unei inițiative care aparține sectorului cultural neinstituționalizat.

Ținând cont atât de faptul că participarea culturală poate crea beneficii cu privire la creșterea *calității vieții* și a *stării de bine*, cât și de faptul că sunt necesare forme noi de infrastructură culturală care să faciliteze accesul la evenimente culturale și categoriilor vulnerabile sau dezavantajate, *Terapie prin Artă by CAE* propune o soluție punctuală – intervenții artistice interactive și participative, într-un spațiu neconvențional – spitalul, implementate cu sprijinul comunității – artiști, lucrători culturali și voluntari, pentru a răspunde nevoilor grupului-țintă – pacienți, vizitatori, personal medical și conex.

Capitolul prezintă, de asemenea, o evaluare calitativă și cantitativă a celor nouă ani de activitate ai Asociației *Create.Act.Enjoy* în spitalele din România, punând accent pe principiile și

valorile artistice care au contribuit la complexitatea și durabilitatea intervenției – adaptabilitate, participativitate și caracter socio-cultural. Realizată de către Asociație în parteneriat cu peste 40 de reprezentanți ai sectorului public (instituții de sănătate, învățământ și cultură, autorități locale și naționale) și ai sectorului privat (asociații, fundații, întreprinderi mici și mijlocii, mass-media), intervenția performativă a devenit, prin abordarea artistică propusă, complexitatea și viabilitatea ei, cea mai amplă acțiune de acest tip din România. De-a lungul celor nouă ediții, echipa de implementare, artiștii și voluntarii Create.Act.Enjoy au interacționat cu peste 60.000 de beneficiari (pacienți, vizitatori, personal medical, personal administrativ și conex), în spitale, unități asimilate spitalelor și ambulatorii de specialitate din Cluj-Napoca, Alba Iulia, Râmnicu Vâlcea și Zalău.

Nu în ultimul rând, autoarea lucrării aduce în discuție modul în care lipsa de predictibilitate, mai ales în cazul unei organizații ajunse la maturitate, afectează grav munca lucrătorilor și a artiștilor implicați și duce, de multe ori, la imposibilitatea consolidării și păstrării echipelor formate.

Cel de-al doilea capitol oferă o perspectivă detaliată asupra metodologiei care stă la baza activităților realizate de către artiști în spitale, evidențiind, cu ajutorul mai multor studii științifice și al dovezilor empirice, impactul pe care intervenția performativă, prin complexitatea ei, le are asupra tuturor categoriilor de beneficiari prezenți în unitățile spitalicești. Soluția propusă de Asociația Create.Act.Enjoy, de-a lungul celor nouă ani de activități practice desfășurate în spitale, contribuie la îmbunătățirea *stării de bine* a individului și la creșterea *calității vieții* în comunitate, axându-se pe două direcții principale:

- *informativ-educatională*, care constă în promovarea (atât în rândul beneficiarilor, cât și în rândul publicului larg și al autorităților) și susținerea publică a prevenției, a importanței creșterii calității vieții și a adoptării *terapiei prin artă* ca practică de sine stătătoare, în spitalele din România, cu scopul creșterii gradului de conștientizare a beneficiilor pe termen scurt, mediu și lung;
- *practică*, alcătuită din activități performative realizate cu participarea directă a beneficiarilor, cu scopul dezvoltării de abordări artistice inter și transdisciplinare într-un spațiu neconvențional, ca formă complementară a terapiei convenționale.

Create astfel încât să permită accesarea tuturor categoriilor de public aflate în spital, activitățile realizate – ateliere participative, intervenții performative itinerante, concerte,

spectacole, instalații multimedia și/sau imersive – reprezintă oportunitatea de a descoperi și de a dezvolta abilități personale pentru toți cei implicați, fie pacienți, vizitatori și angajați ai spitalelor, fie tineri artiști și lucrători culturali invitați în proiect (actori, regizori, muzicieni, fotografi, videografi, artiști plastici, coordonatori etc.), fie voluntari (elevi, studenți, corporatiști etc.). De-a lungul celor nouă ediții, CAE a colaborat cu peste 180 de artiști din domenii precum teatru, film, dramaturgie, performance, muzică clasică și experimentală, dans, artă digitală, pictură, desen și meșteșuguri și cu peste 260 de voluntari.

Capitolul reliefează avantajele abordării transdisciplinare în construcția de programe socio-culturale care au ca scop creșterea stării de bine, în contextul societății contemporane. Colaborarea directă, schimbul de experiență dintre artiștii invitați în proiect, care provin din discipline diferite (teatru și performance, film, muzică, arte vizuale, artă digitală și noile media etc.), sinergia dintre domeniile artistic, științific, educațional și cel al sănătății stimulează dezvoltarea de abordări transdisciplinare în lucrul cu beneficiarii. Procesul de lucru este esențial în societatea contemporană nu doar pentru formarea de noi cunoștințe, ci și pentru crearea de metodologii și soluții inovatoare, sub amprenta conștientizării faptului că omenirea se confruntă cu probleme din ce în ce mai grave, care nu mai pot fi soluționate și înțelese de către o singură disciplină. Diversificarea activităților cu scop terapeutic prin integrarea, de exemplu, a atelierelor de realitate virtuală sau a unor instalații interactive care pot fi controlate și activate de către pacienți, precum și reinterpretarea spațiului existent, mizează tot pe explorarea posibilităților transdisciplinare, care contribuie la dezvoltarea socială, folosind o abordare integrativă, cu scopul de a cultiva un mediu sigur pentru cunoaștere proprie și exprimare.

În capitolul al treilea sunt prezentate rezultatele cantitative și calitative ale activităților de documentare și de cercetare realizate asupra grupului-țintă de către Asociația Create.Act.Enjoy în perioada 2016 – 2019. Pentru a susține principiul implementării personalizate a activităților, atât în funcție de nevoile beneficiarilor, cât și de specificul unităților spitalicești în care ele urmează să fie realizate, dar și pentru a măsura calitativ și cantitativ impactului intervenției performative *Terapie prin Artă by Create.Act.Enjoy*, Asociația CAE a efectuat mai multe activități de documentare și cercetare, de-a lungul celor nouă ani. Documentările din anii 2016 și 2018 au fost realizate independent, de către Asociația Create.Act.Enjoy, iar activitățile de cercetare din anii 2019 au fost făcute cu sprijinul unor parteneri, care au contribuit atât la structurarea chestionarelor,

cât și la centralizarea și interpretarea datelor. Autoarea lucrării prezintă și structura detaliată a uneia dintre activitățile principale ale programului – *Atelierul de teatru și artele spectacolului*, exemplificând metodologia și exercițiile practice pe care acesta este construit.

Totodată, capitolul evidențiază importanța autoevaluării muncii, ca formă de consolidare în timp a intervenției și ca metodă de construcție specifică a activităților participative care pot răspunde personalizat nevoilor identificate. Autoevaluarea propriei munci reprezintă un instrument care ajută atât la identificarea punctelor slabe, cât și a calităților pe care o metodologie de lucru le poate avea. Documentările și cercetările realizate de către Asociația Create.Act.Enjoy de-a lungul anilor au stat la baza construcției personalizate de activități gândite să răspundă cât mai specific nevoilor identificate în rândul grupului-țintă. Totodată, rezultatele au confirmat, de la an la an, direcția bună a intervenției, fiind un barometru constant al calității muncii și al eforturilor de profesionalizare a echipei.

Cel de-al patrulea capitol debutează cu prezentarea fenomenului de *burnout* și a efectelor pe care acesta le are asupra individului, la nivel emoțional, psihic și fizic. Descriș ca fiind „rezultatul gestionării fără succes a *stresului cronic* la locul de muncă”², *burnout-ul* este caracterizat de trei dimensiuni principale:

- *epuizare sau sentiment de lipsă completă de energie*, resimțite atât la nivel psihic și emoțional, cât și fizic
- *depersonalizare*, manifestată printr-un grad crescut de distanțare mentală și cauzatoare de atitudini cinice sau negative, în raport cu obiectul muncii sau cu partenerii de lucru
- *absența sentimentului de împlinire personală sau profesională*, însoțită de senzația de inutilitate, scăderea productivității, eficacitate scăzută și reducerea încrederii în forțele proprii.

Capitolul continuă cu analiza impactului activităților de tip performativ asupra reducerii simptomelor de *burnout*, ale stresului ocupațional și ale anxietății, bazându-se pe două

² „Burnout is a syndrome conceptualized as resulting from chronic workplace stress that has not been successfully managed.”, „QD85 Burnout”, *International Classification of Diseases-11*, accesat ultima dată pe 2 februarie 2022, la URL:

<https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http://id.who.int/icd/entity/129180281>.

studii de caz realizate în perioada 2020 – 2021: intervenția *Prescripții culturale pentru burnout* realizată de Centrul Cultural Clujean și seria de *Ateliere creative pentru reducerea simptomelor de burnout în rândul personalului medical* din spitalele din Cluj-Napoca și Zalău.

Tema *burnout-ului*, din ce în ce mai prezentă în societatea contemporană, va mai sta o perioadă pe agenda cercetătorilor, în special pentru completarea multiplelor valențe încă nedescoperite pe care le are, dar și pentru o definiție mult mai clară a domeniilor și a contextelor care îi facilitează apariția. Una dintre certitudinile asupra fenomenului, pe care mai multe studii o confirmă, este prezența epuizării, în special cea emoțională, alături de recunoașterea efectelor produse de expunerea pe termen lung la factori de muncă intensă. Chiar dacă cercetările sunt încă departe de a fi finalizate atunci când vine vorba despre definiția clară a domeniilor ocupaționale în care *burnout-ul* este predispus să apară, este o certitudine prezența lui în rândul angajaților care lucrează direct cu pacienți sau clienți, fapt care a condus până în prezent la introducerea, încă timidă, a unor politici și măsuri de combatere sau de prevenție.

Al cincilea capitol pune accentul pe impactul pe care intervenția l-a avut la nivelul comunității, în special în rândul voluntarilor cu care Asociația Create.Act.Enjoy a lucrat de-a lungul anilor. Implicarea în activitățile de voluntariat produce efecte pozitive nu doar asupra beneficiarilor sau asupra organizațiilor care lucrează cu voluntari, ci și asupra celor care o practică, printre beneficiile asupra sănătății numărându-se îmbunătățirea sănătății mintale și fizice, creșterea stării de bine și a stimei de sine, atenuarea simptomelor de depresie sau creșterea capacității de gestionare a propriilor emoții. Mai mult decât atât, există argumente conform cărora implicarea concomitentă în mai multe tipuri de voluntariat poate crește gradul de bunăstare a voluntarului.

De asemenea, capitolul relevă impactul intervenției asupra comunității, *Terapie prin Artă by Create.Act.Enjoy* evidențiindu-se în contextul socio-cultural național ca un important model de bune practici.

În ultima parte a lucrării, autoarea lucrării concluzionează faptul că arta, prin multitudinea de componente și instrumente pe care le deține, poate genera intervenții complexe care să contribuie atât la creșterea stării de bine în rândul persoanelor a căror sănătate este afectată, cât și la generarea concretă de campanii de prevenție sau acțiuni de întreținere a calității vieții la un nivel confortabil. Mai mult decât atât, conform Organizației Mondiale a Sănătății, arta poate avea un

impact puternic în cadrul comunităților prin faptul că susține procesele de integrare sau reintegrare în societate și încurajează acțiunea de înțelegere, la nivel individual, a societății și a potențialului acesteia. Activitățile artistice, prin potențialul lor de a spori capacitatea de auto-reflecție și căutare personală, stimulează și perfecționează procesele de înțelegere, acceptare și gestionare interioară la nivel individual, cu scopul îmbunătățirii sănătății, văzută ca un mecanism aflat într-o permanentă dinamică și transformare³.

Intervenția *Terapie prin Artă by Create.Act.Enjoy* reprezintă un model comunitar de utilizare a artelor performative, în multiple forme, cu scopul principal de creștere a stării de bine. Dezvoltată în cadrul neconvențional al spitalului, metodologia CAE, care are ca principiu de bază *participativitatea*, reprezintă atât o formă de diversificare a experienței artiștilor și lucrătorilor din domeniul artistic, cât și un exemplu practic al modului în care formele artistice interactive vin în sprijinul sănătății, metoda având potențialul de a fi replicată cu ușurință și în afara spațiului în care s-a format. Lucrarea de față, cu ajutorul analizei calitative și cantitative pe care o prezintă, evidențiază gradul de aplicabilitate practică a unei abordări artistice proprii care, de-a lungul anilor, s-a concretizat într-o metodă unică la nivel național. Producând efecte pe termen scurt, mediu și lung, atât la nivelul beneficiarilor, cât și la nivelul artiștilor, al lucrătorilor culturali și, implicit, al comunității, intervenția *Terapie prin Artă by Create.Act.Enjoy* reprezintă un model de bune practici esențial de replicat și necesar de dezvoltat pentru a îmbunătăți *calitatea vieții* atât la nivelul micro-comunităților, cât și la nivelul întregului oraș.

Bibliografia lucrării prezintă sursele care au contribuit la argumentarea științifică a temei propuse, aducând împreună studii teatrale și performative cu lucrări din domenii precum cultură și management cultural, psihologie, medicină, terapie ocupațională, arhitectură și antropologie și sociologie, concentrându-se, cu precădere, asupra lucrărilor recente și foarte recente, date fiind actualitatea temei și dezvoltarea ei continuă.

Anexele cuprind o serie de fotografii de documentare a metodologiei și a studiilor de caz analizate de-a lungul lucrării.

³ Daisy Fancourt, Saoirse Finn, *op.cit.*, p. 2.

Cuvinte cheie: intervenție performativă, participativ, terapie prin artă, artă comunitară, burnout, spital, stare de bine